

Quest

geeft antwoord

Overgewicht?

Dat komt door je hersenen p. 36

8 WK-tips
VOOR
de perfecte
penalty
p. 34

**Sneakers van
mais** Zo maak
je duurzame
kleding p. 8

**Hamburger
op tv** Reclame
waar je van gaat
watertanden p. 84

Is hardstyle
en jazz
goeie fout?

OVER SMAAK
VALT WÉL
TE TWISTEN p. 18

Pas op, klimop!

10 giftige planten
in Nederland p. 90

nr. 230 13/2022 adviesprijs: € 6,50

8 715257 201408

**De een houdt van jazz, de ander van hardstyle.
Is de ene smaak ook beter dan de ander?**

Over Smaak valt wel te twisten

Smaak lijkt iets persoonlijks, maar sommige kunst en muziek wordt wel hoger aangeslagen dan andere. Is abstracte kunst meetbaar schitterend, of zit daar wat anders achter?

■ TEKST: PEPIJN VAN DER GULDEN / ILLUSTRATIES: MILO ROTTINGHUIS / ART ASSOCIATES

Een vrouw met een mysterieuze glimlach, een bleke huid en een nogal hoge haargrens. Natuurlijk: de *Mona Lisa*. Het is vermoedelijk het meest bewonderde schilderij van de westerse wereld. Maar is het ook het allermooiste? Is het zelfs zó mooi dat je er uren voor in de rij moet gaan staan om je er met hordes anderen bij te verdringen? Muziek, kunst, kleding: allemaal een kwestie van smaak. Smaak is persoonlijk, zou je zeggen, maar we hebben ook collectieve meningen over wat mooi is en wat lelijk, wat meesterwerken zijn en wat je nog zou laten liggen in de kringloop. Is het meest gewaardeerde spul ook objectief het allermooiste? En hoe oordelen we eigenlijk over mooi en lelijk?

Het aller-, allermooiste kunstwerk maken? Dat moet te doen zijn, als je maar gewoon doet wat de mensen willen. Het Russisch-Amerikaanse kunstenaarsduo Komar en

Melamid liet in de jaren 90 opinieonderzoek doen dat uitzocht welke schilderijen mensen in verschillende landen mooi vinden. Vervolgens gingen ze zelf aan de slag, door de hoogst gewaardeerde elementen te combineren tot een nieuw meesterwerk. Het leverde gezellige landschapjes op, die voor elk land net iets anders werden: de versie voor Kenia bevatte een nijlpaard, de Finnen kregen een eland.

Het was een dappere poging, maar de schilderijen eindigden niet in de eregalerij van musea. Dat toont aan dat kunst meer is dan een lijstje afvinken, zegt Koen van Eijck, hoogleraar culturele leefstijlen aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. 'Je kunt wel al die ingrediënten op elkaar stapelen, maar dan heb je nog niet meteen een meesterwerk.' Wel is bekend dat hoog aangeschreven kunst bepaalde kenmerken deelt. Zo houden we van contrastrijke werken, blijkt uit onderzoek. Dat biedt ook een mogelijke

achtergrond waarom we bepaalde kunst met z'n allen meer waarderen dan andere: de evolutie. 'Als je goed contrast kunt zien, zie je ook de leeuw in de bosjes en heb je meer kans om te overleven.' Contrast zouden we dus extra op prijs stellen, al valt dat moeilijk echt te bewijzen. 'Ik vind het altijd een beetje lastige verklaringen. Maar dat soort algemene fenomenen spelen wel een rol.'

● Balans van onbalans

Zo zijn er meer eigenschappen die vaak in kunstwerken terugkomen, vertelt hoogleraar brein en cognitie Johan Wagemans. Aan de KU Leuven doet zijn onderzoeksgroep daar onderzoek naar. 'Een goed voorbeeld vind ik decoratieve patronen met bepaalde vormen van symmetrie of herhaling, of herhalende symmetrieën. Die zie je in alle culturen terug over alle eeuwen heen. Dat moet wel vrij universeel zijn.' Zulke patronen vindt iedereen intuïtief mooi, blijkt wel ▶

Ons brein vindt symmetrie op een schilderij fijn, net als andere vormen van regelmaat

als je ergens op de wereld een religieus gebouw binnenloopt. 'Maar het moet ook niet te eenvoudig zijn. Het moet een beetje het midden houden tussen orde en complexiteit. Als iets heel eenvoudig is, dan vinden we het saai. Als iets heel complex is, moet je ook veel orde toevoegen om het gemakkelijker te kunnen verwerken.' De abstracte vakjes van Mondriaan spelen dat spel misschien wel perfect.

Wil je iets schilderen dat ooit naast de *Mona Lisa* eindigt, dan kun je ook qua compositie de nodige richtlijnen volgen. 'Als die regels gevolgd worden, is de kans veel groter dat een werk mooi wordt gevonden', vertelt Wagemans. 'De gulden snede bijvoorbeeld, en de regel van derden.' De gulden snede is een bepaalde verdeling van een oppervlak die in veel kunst is toegepast. Bij de regel van derden plaatst een kunstenaar de interessantste zaken op denkbeeldige lijnen die het werk horizontaal en verticaal in drie delen knippen.

• Fijn voor het brein

Waarom kan een bepaalde opbouw of symmetrie ons makkelijker bekoren? Zulke kenmerken raken in ons brein vaker de juiste snaar. Wagemans: 'We hebben bepaalde basale hersenmechanismen die symmetrie makkelijker verwerken.' Dat je brein er snel chocola van kan maken, voelt prettig. 'We spreken over *fluency*, een bepaald gemak waarmee de prikkel verwerkt wordt. Dat maakt dat mensen daar spontaan toe geneigd zijn, omdat dat het systeem pleziert.' Of het nou bij een gebouw, een schilderij of gezicht is: symmetrie kan ons bekoren, net als andere vormen van regelmaat. Ook de

opbouw van de *Mona Lisa* is in talloze analyses gekoppeld aan patronen die we makkelijk waarden. Toch verklaren die samen nooit volledig waarom het zo'n icoon is, benadrukt Wagemans. 'Natuurlijk komen de hersenen ertussen, maar er is zoveel meer dan dat.' Anders zou de allergrootste kunst in alle tijden universele waardering krijgen.

Kunstmatige kunst

Er is een nieuwe kunstenaar opgestaan, die elk genre beheerst, van landschapjes tot abstract en impressionistisch. Muziek? Ook geen probleem. Die kunstenaar heet kunstmatige intelligentie. Met algoritmes is het mogelijk beelden te genereren die zomaar in een museum zouden passen. Als een echte kunstenaar het gedaan had dan. Want als er enkel een computer achter zit, zijn we minder gecharmeerd van creaties, ziet socioloog Koen van Eijck. 'We willen toch heel graag dat iets door mensen gemaakt is, en dat er iets van diens persoonlijkheid of ziel doorheen schijnt. Mensen proberen ook vaak kunst te begrijpen door iets over de kunstenaar te weten. Die persoonlijke stempel van zo'n kunstenaar, het genie, dat mis je in dat hele kunstmatige-intelligentieverhaal.'

Maar waar de een houdt van Da Vinci, geeft de ander juist meer om Van Gogh. En over onze Vincent gesproken: in zijn eigen tijd raakte hij zijn werk aan de straatstenen niet kwijt. Zo mooi vonden zijn tijdgenoten het klodderwerk niet. Smaak is dus allesbehalve universeel. 'Algemeen geldende principes kunnen misschien een derde van het geheel verklaren. Er blijft heel veel ruimte voor extra variaties', zegt Wagemans. Waardering vraagt om meer dan perfect bij elkaar gebrachte klodders verf.

• Ieder z'n smaak

Wat is dat meer dan precies? Smaak is ook een manier om je te onderscheiden, vertelt socioloog Julian Schaap. Aan de Erasmus Universiteit Rotterdam onderzoekt hij de muzieksmaak van verschillende sociale groepen. Smaak kan heel sterk veranderen, net zoals we Van Gogh opeens leerden waarden. 'Lange tijd werd jazz gezien als het laagste van de lage cultuur. Het werd lang geassocieerd met zwarte Amerikanen. Decennialang was het not done om jazz te

Mooi maakt mooi

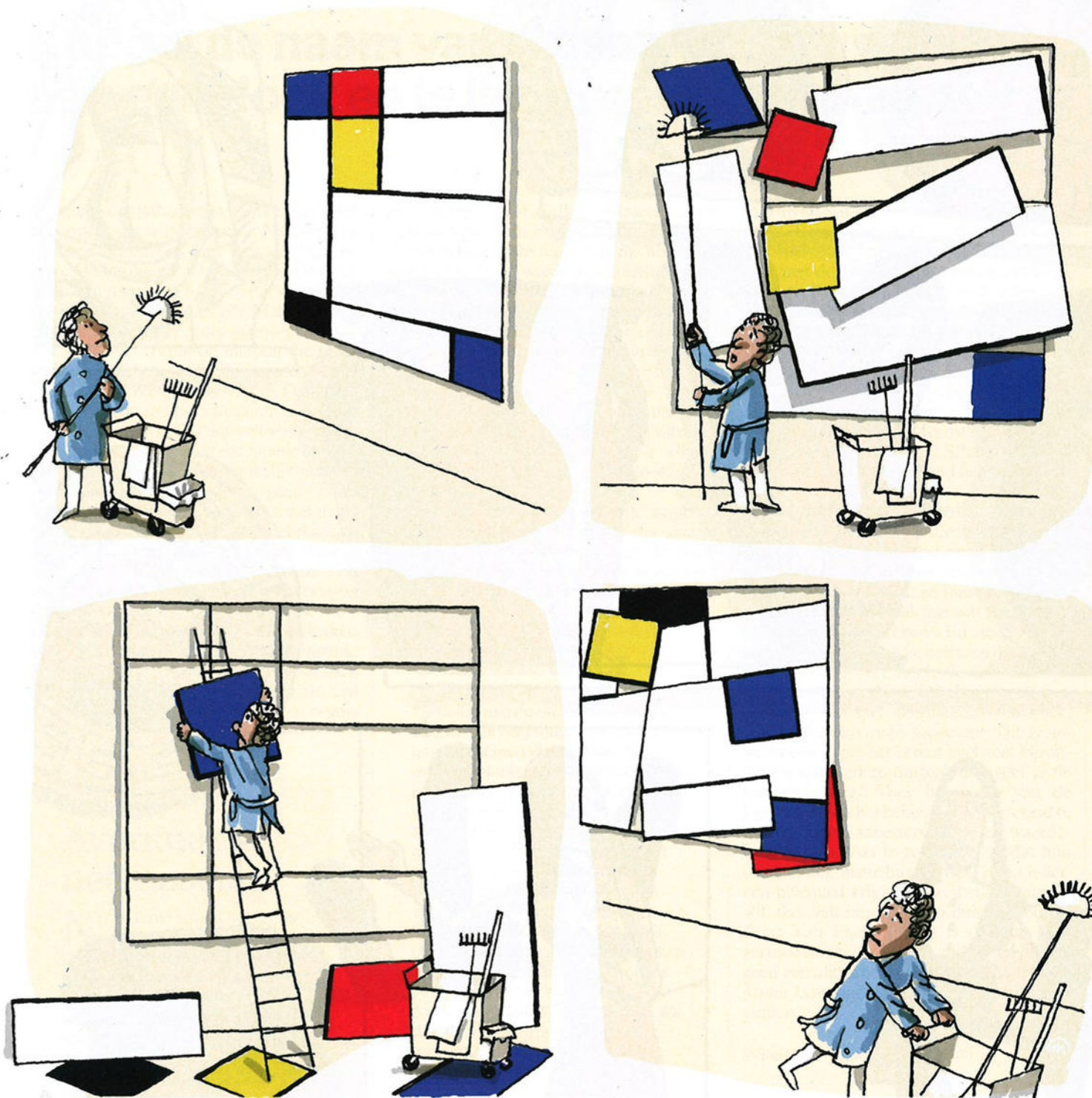
Deze muziek is echt goed, en de muzikant is ook nog eens knap. Of misschien is het wel andersom: vanwege die knappe muzikant waarden we diens muziek. Dat blijkt althans uit experimenten van socioloog Julian Schaap en collega's in 2022. Hij liet proefpersonen stukjes dancemuziek luisteren. Daarbij was een foto afgebeeld van de 'maker'. In werkelijkheid kregen proefpersonen willekeurig een foto getoond, van een meer of minder knap persoon. Wat bleek? 'Hoe aantrekkelijker de dj wordt gevonden, hoe beter mensen de muziek van die dj's vinden. Dat heeft niks te maken met muziek zelf. Omdat ze een plaatje zien van een aantrekkelijke dj, vinden ze de muziek veel beter.' Zo wispelturig is smaak dus.

Foute liefde

Ja, Frans Bauer mag dan regelmatig uit de luidsprekers schallen, maar niet omdat het goede muziek is hoor. Natuurlijk niet. Het is slechts een guilty pleasure. Waarom voelen sommige keuzes 'fout', maar geven we er wel aan toe? 'In die schaamte zit een heel verhaal over 'goede' smaak', zegt socioloog Julian Schaap. Met een verfijnde smaak kun je tonen dat je

heel wat voorstelt. Maar dan moet je wel voorkomen dat iemand je ziet losgaan op *Heb je even voor mij*. 'Je hebt het gevoel dat je daar niet naar mag kijken, of luisteren, omdat het 'te min' is voor jou. Omdat het zogenaamd culturele junkfood is. Dat je hebt staan stampen op hardcore, terwijl je weet: ik moet eigenlijk gewoon Beethoven luisteren.' Dat gevoel speelt natuurlijk

vooral als je het belangrijk vindt om heel onderzeten voor de dag te komen, niet als je gewoon bent wie je bent. 'Vooral mensen hoger op de maatschappelijke ladder zullen het veel vaker hebben over guilty pleasures dan mensen die lager op de maatschappelijke ladder staan. Daar is smaak gewoon smaak. Als je het leuk vindt, vind je het leuk, zo niet, dan niet.'

Onbegrepen kunst

Sommige kunst is wel heel ingewikkeld. Een feest voor de echte liefhebber, maar daardoor schatten anderen het niet altijd op waarde. Met miljoenen penseelstipjes had schilder Barnett Newman zijn werk *Who's Afraid of Red, Yellow and Blue III* (1967) zorgvuldig opgebouwd. Als je niet

beter weet, zie je vooral een enorm rood vlak. Toen een restaurator het doek na vandalisme moest repareren, gebruikte hij daarom gewoon de verfroller. Wel zo makkelijk, maar het leidde tot een rechtszaak. Volgens de eigenaar, het Amsterdamse Stedelijk Museum, was het schilderij geruïneerd.

■ Lege champagneflessen, een gecrashte discobal, slierten confetti: als zorgvuldige schoonmaker ruim je de troep van een uit de hand gelopen feestje natuurlijk even op. Helaas bleken deze feestrestjes in het Museion Bozen-Bolzano (Italië) in 2015 geen troep, maar het kunstwerk *Waar gaan we vanavond dansen?*

Tja, strikt genomen was het ook gewoon rotzooi. ■ Je gaat haast denken: je kunt alles wel kunst noemen. Klopt. *Work no. 88: A sheet of A4 paper crumpled into a ball*, bijvoorbeeld. Inderdaad, dat was een propje papier. Niet gek dus dat het in 2016 in De Vishal per ongeluk werd weggegooid.

Koppel de naam van een beroemde schilder aan een doek en je krijgt veel waardering

► luisteren voor witte mensen, zeker niet voor hoogopgeleide witte mensen.' Nu doet een conservatorium pas echt mee als het een jazz-afdeling heeft. 'Dat dat is veranderd, ontcracht natuurlijk het idee dat smaak volledig in de mensen zelf zit.' Met je smaak laat je zien bij welke groep je hoort en dat je wat voorstelt. Vooral de mensen die in de maatschappij belangrijk zijn, bepalen wat de goede smaak is en wat de slechte. De burgemeester en de tandarts luisteren naar jazz, niet naar hardstyle, dus dat stelt wat voor. 'Je zou kunnen constateren dat 'goede smaak' niet echt bestaat: dat is afhankelijk van wat door dominante groepen als 'goed' wordt bestempeld. In die zin valt er dus wel degelijk over smaak te twisten.' Met schilderijen kun je bijvoorbeeld laten zien hoe verfind je bent, zeker in een modern museum. Wat mooi is lijkt dan bijna een beetje willekeurig te worden. In 2014 ging het kunstwerk *No. 6 (violet, groen en rood)* van Mark Rothko voor 140 miljoen euro over de toonbank, als ongekend hoogstaand expressionistisch werk. Veel geld voor een blauw vlak, een groen vlak en een rood vlak op een oranje

achtergrond. Juist zulke abstracte kunst leent zich goed om je ontwikkeling te tonen, vertelt Schaap. 'De reden dat die abstracte kunst ook meer wordt gewaardeerd door mensen hoger op de maatschappelijke ladder, is dat het makkelijker is om je daarmee te onderscheiden. Dat je iets mooi vindt, waarvan de rest zegt: dat is totale onzin, je zit gewoon naar een geel vlak te kijken.' De pracht van abstracte kunst is veel minder vanzelfsprekend, dus juist daar kun je je hogere smaak het beste bewijzen. 'Cultureel onderlegde mensen kunnen naar elkaar knikken en met de champagne toosten en zeggen: 'Dit is heel belangrijk.' Dat klinkt misschien een beetje gemeen, maar experimenten tonen aan dat smaak echt samenhangt met voorkennis. Je hoeft de bordjes maar te verwisselen in het museum, en de oordelen veranderen. Dat bleek

in 2018 uit een studie aan de Università degli Studi Roma Tre (Italië). Daarbij kregen proefpersonen schilderijen te zien. De ene keer met de toelichting dat het een Picasso, Monet of Van Gogh was, de andere keer als het werk van een onbekende schilder. Die bekende namen hadden er in werkelijkheid niks mee te maken, maar als hun naam aan een doek gekoppeld was, kreeg dat werk wel een flink hogere waardering. Ook werden de schilderijen als interessanter beoordeeld als ze 'beroemd' waren. Kunst gaat om meer dan wat je ziet, constateert Schaap. 'Het verhaal eromheen is ontzettend belangrijk.'

● **Begrijpen hoeft niet**
Dat heeft ook wel iets absurds. Zo'n verhaal kan vele miljoenen waard zijn, zoals bij het doek van Rothko. Je kunt er miljoenen voor betalen, je kunt het in een museum hangen, maar het blijft een doek met wat slordig aangebrachte kleurvlakken. En toch zullen echte kunstkenners vast beweren dat dit ene werk oneindig veel mooier is dan vergelijkbaar ogende werkjes. Dat hoort ook een beetje bij het spel, constateert Van Eijck. 'Zodra mensen gaan toegeven: 'Dit is gewoon een hype, het is niet heel veel bijzonderder dan andere dingen', dan geef je de spelregels weg.' Voor het gezag van de kunstkenner is het belangrijk onderscheid te maken tussen meesterwerken en waarde-loze werken. 'Als je zou toegeven dat hun oordeel ook maar hun oordeel is, en iedereen helemaal vrij is om te denken wat die wil, dan valt hun gezag in duigen', concludeert Van Eijck. Ergens is dat ook best geruststellend. Er is niks met je mis als je geen genialiteit herkent in *No. 6*, en zelfs de *Mona Lisa* mag je gerust een flets portretje vinden.

pepijn.van.der.gulden@quest.nl

Gele meester

Zou Leonardo da Vinci de *Mona Lisa* zelf nog mooi vinden? Hij gaat misschien wel op zoek naar een poetslapje, want de kleuren van het schilderij zijn door verkleuring veel geler en donkerder dan toen hij ze schilderde. En het uitgestrekte gezicht van *Mona Lisa* is deels het gevolg van eerdere restauraties. In het Prado in Madrid hangt een variant van het schilderij die wel keurig gerestaureerd is. Dat werk oogt heel wat kleurrijker en roept de vraag op: heeft de beroemdste versie geen poetsbeurt nodig? Dat zou verkeerd kunnen uitpakken. Wij denken nu eenmaal dat het werk mooi is zoals het nooit bedoeld is.

Avontuur in het museum

Niet iedereen staat hetzelfde in het leven. Sommige mensen zoeken graag de randjes op, anderen hebben niet zo'n avonturendrift. Dat komt ook terug in hun kunstvoorkeuren. Wie meer houdt van ontdekken, houdt ook van avontuurlijkere kunst, bleek in 2009 uit een studie aan de University of London (VK). Natuurportretjes en het impressionisme blijven redelijk dicht bij de werkelijkheid en zijn populair bij mensen die minder openstaan voor ervaringen. De groep die dat wel doet, geniet juist van stromingen als Japanse kunst en het kubisme. Voor hen mag kunst best wat meer afwijken van het echte leven.

Je moet ervan houden

Wat is mooi, wat is lelijk? Sommige kunst zoekt de grenzen wel erg op.

- *De pindakaasvloer* van Wim T. Schippers bestaat uit een egale laag pindakaas op de vloer van een museum. In 1997 vandaliseerden scholieren het werk door er hagelslag en boterhammen op te strooien. Schippers zelf vond dat trouwens niet erg.
- *The Most Unwanted Song* was in 1997 een poging een verschrikkelijk nummer te creëren. Het nummer combineert een doedelzak, cowboymuziek, opera en een kinderkoor.
- De Servische kunstenaar Marina Abramović maakt van zichzelf het kunstwerk. In 2010 zat ze 736 uur lang in een museum op een stoel, terwijl bezoekers tegenover haar plaats konden nemen.